

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

Summary :

Η μονή του Αγίου Γεωργίου των Μαγγάνων βρίσκεται στους κήπους του σημερινού Gülhane. Ιδρύθηκε περί τα μέσα του 11ου αιώνα από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ΄ Μονομάχο. Από τον 11ο αιώνα έως το 1453 το όνομά της συνδέθηκε με σημαίνοντα πρόσωπα και σημαντικά ιστορικά γεγονότα. Τα ερείπιά της εντοπίστηκαν το 1922-1923 από τα γαλλικά στρατεύματα κατοχής. Σώζεται το δίκτυο των υποδομών της μονής και ελάχιστα ερείπια των μοναστικών κτηρίων. Αδιευκρίνιστος παραμένει ο αρχιτεκτονικός τύπος του καθολικού της μονής.

Date

μέσα 11ου αιώνα

Geographical Location

Κωνσταντινούπολη

1. Ο Άγιος Γεώργιος των Μαγγάνων

Η μονή βρίσκεται στην περιοχή δυτικά της σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ των σταθμών Sirkedji και Yedicule, σε απόσταση περίπου 50 μ. από την ακτή του Μαρμαρά.¹ Στο χώρο αυτό βρίσκονται σήμερα οι κήποι του Gülhane, ενώ τα ερείπια της μονής έχουν καλυφθεί από χώμα και βλάστηση. Το μοναστήρι ήταν αφιερωμένο στον άγιο μεγαλομάρτυρα Γεώργιο τον Τροπαιοφόρο.² Χτίστηκε στα μέσα του 11ου αιώνα πάνω σε τεχνητό **άνδηρο**, βορείως του ανακτόρου των Μαγγάνων και δυτικά της γειτονικής **μονής Χριστού Φιλανθρώπου**, κοντά στο Κυνήγιον και το οπλοστάσιο. Το **καθολικό** κυριαρχούσε στο τοπίο, καθώς υψωνόταν πάνω από το **θαλάσσιο τείχος**, ενώ ταυτόχρονα είχε άμεση θέα στο Βόσπορο και την ασιατική ακτή.³

2. Ιστορία της έρευνας

Η θέση της μονής ήταν αβέβαιη έως το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα. Τα ερείπιά της εντοπίστηκαν τυχαία από τα **γαλλικά στρατεύματα κατοχής** μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και ανασκάφηκαν βιαστικά το 1922-1923 από τους R. Demangel και E. Mamboury. Οι δύο ερευνητές ταύτισαν τα ερείπια με τη μονή του Αγίου Γεωργίου και δημοσίευσαν πολύ αργότερα τα αποτελέσματα των ανασκαφών σε ένα συνοπτικό κείμενο, που παραμένει το βασικό σύγγραμμα για το μνημείο.⁴ Ο R. Janin⁵ συμφώνησε με την ταύτιση των Γάλλων, έτσι ώστε αυτή έγινε κοινώς αποδεκτή. Με τον αρχιτεκτονικό τύπο του καθολικού ασχολήθηκαν κυρίως ο C. Mango⁶ και ο X. Μπούρας.⁷ Τέλος, ο N. Οικονομίδης εκπόνησε μία ιστορική μελέτη σχετικά με το μοναστήρι, βασισμένος κυρίως σε διάφορα επιγραφικά δεδομένα.⁸

3. Ιστορία του μνημείου

Το μοναστήρι ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ΄ Μονομάχο (1042-1055),⁹ ο οποίος πέθανε και ετάφη στο χώρο της μονής.¹⁰ Ο λόγιος **Μιχαήλ Ψελλός** αναφέρει με επικριτική διάθεση στη **Χρονογραφία** του ότι ο αυτοκράτορας έχτισε και ανακατασκεύασε κατ' επανάληψη την εκκλησία, προσπαθώντας να μιμηθεί το ναό της **Αγίας Σοφίας**, αν και η συγκεκριμένη άποψη δεν επιβεβαιώνεται με σιγουριά από τα ανασκαφικά δεδομένα.¹¹ Στις πηγές η λαμπρή αυτή και συγχρόνως προκλητική οικοδομική δραστηριότητα θεωρείται πρόσχημα για τις ερωτικές συνενυρέσεις του Κωνσταντίνου με τη **σεβαστή** Μαρία Σκλήραινα στο παλάτι που ο αυτοκράτορας διαμόρφωσε ειδικά για το λόγο αυτό κοντά στο Κυνήγιον.¹² Ωστόσο, παρά τα αμφιλεγόμενα κίνητρα του αυτοκράτορα, είναι βέβαιο ότι επρόκειτο για ένα μνημειακό σύνολο υψηλών προθέσεων.¹³

Το συγκρότημα, που υψωνόταν μέσα σε ένα σύνολο κήπων από άλση και νερά, αποτέλεσε από τα μέσα του 11ου αιώνα έως την **οθωμανική κατάκτηση** το σημαντικότερο και πλουσιότερο θρησκευτικό καθίδρυμα της **συνοικίας των Μαγγάνων**. Η μοναστική κοινότητα απολάμβανε γενναίες αυτοκρατορικές δωρεές,¹⁴ ενώ υψηλά ιστάμενα πρόσωπα συνέδεσαν το όνομά τους με τη μονή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κωνσταντίνου Λειχούδη, ο οποίος κατά καιρούς είχε αναλάβει

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

υψηλά κυβερνητικά αξιώματα και διετέλεσε αργότερα [πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως](#). Ο ιστορικός Ιωάννης Ζωναράς αναφέρει ότι ο Λειχούδης έλαβε από τον Κωνσταντίνο Μονομάχο την [πρόνοια](#) και τα δικαιώματα της μονής, που ουσιαστικά αποτελούσαν εγγύηση της οικονομικής της ανεξαρτησίας. Οι παραπάνω προνομιακές παραχωρήσεις είχαν ισόβιο χαρακτήρα, ωστόσο το 1059 ο αυτοκράτορας [Ισαάκιος Α΄ Κομνηνός](#) ανάγκασε τον ευνοούμενο του Μονομάχου να παραιτηθεί από τα δικαιώματά του και απέκτησε τον έλεγχο του ιδρύματος.¹⁵

Κατά το 12ο αιώνα η μονή επεκτάθηκε, ενώ το 1118 στο χώρο της ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας ο [Ιωάννης Β΄ Κομνηνός](#).¹⁶ Ο ηγούμενος του μοναστηριού ερχόταν δεύτερος στην ιεραρχία των συνόδων και των επίσημων τελετουργιών, ενώ το 1176 ένας από τους ηγούμενους της, ο Χαρίτων, εξελέγη πατριάρχης.¹⁷ Στα τέλη του 12ου αιώνα η μονή καλλωπίστηκε και απέκτησε πλούσια βιβλιοθήκη.¹⁸ Ταυτόχρονα, το μεγάλο μοναστικό κέντρο προσέλκυε πιστούς, οι οποίοι συνέρρεαν για να προσκυνήσουν τα ιερά λείψανα που φυλάσσονταν στο καθολικό. Οι πηγές αναφέρουν ως πλέον αξιοσημείωτα την κέρα του αγίου Γεωργίου και το χέρι του αγίου Προκοπίου.¹⁹

Η [λατινική κατοχή](#) δεν έπληξε το κύρος της μονής. Η εκκλησία του Τροπαιοφόρου ακολούθησε, έως την [ανάκτηση της Πόλης](#), το λατινικό τυπικό και διατήρησε τον κοιμητηριακό της χαρακτήρα.²⁰ Από ρωσικά ταξιδιωτικά κείμενα γνωρίζουμε ότι το 14ο αιώνα φυλάσσονταν στο ναό το σκηνώμα της αγίας Άννας και τα όργανα του πάθους του Κυρίου,²¹ ενώ έναν αιώνα αργότερα η μονή αποτελούσε ακόμη ένα οικονομικά εύρωστο ίδρυμα: Υπήρχαν σε αυτήν [ιερά λείψανα](#) και συνέχιζονταν οι ταφές μελών του κλήρου και πιθανώς του αυτοκρατορικού οίκου.²² Το 1354 αποσύρθηκε στη μονή ο αυτοκράτορας Ιωάννης Στ΄ Καντακουζηνός (1347-1354), όταν αποφάσισε να ενδυθεί το μοναχικό σχήμα.²³ Γνωρίζουμε επίσης ότι το 1417 κατέφυγε στη μονή ο [διάκονος](#) και μετέπειτα [μητροπολίτης Εφέσου](#) Μάρκος Ευγενικός, ο οποίος διέμεινε εκεί επί 20 έτη, κατά τα οποία επιδόθηκε σε πλούσιο συγγραφικό και διδακτικό έργο. Απεβίωσε στο χώρο της μονής το 1444 και ετάφη κοντά στην είσοδο του καθολικού. Μετά την Άλωση, τα λείψανά του μεταφέρθηκαν στη μονή του Λαζάρου, στο [Γαλατά](#).²⁴

Μετά το 1453 η μονή λεηλατήθηκε και ακολούθως χτίστηκε στο χώρο [τεκές για δερβίσηδες](#). Τμήματα του λειτουργικού εξοπλισμού της και αρχιτεκτονικά μέλη χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό στον οχυρωματικό περίβολο της νέας κατασκευής. Αργότερα, το μοναστικό συγκρότημα ισοπεδώθηκε μαζί με ολόκληρη την περιοχή, όταν αποφασίστηκε η δημιουργία των κήπων του Gülhane. Τέλος, το 1871 καταστράφηκε το ανατολικό τμήμα της υποδομής του μοναστηριού, κατά τις εργασίες κατασκευής του σιδηροδρόμου.²⁵

4. Αρχιτεκτονική

Λίγα αρχιτεκτονικά λείψανα έχουν διατηρηθεί. Τα σωζόμενα στοιχεία περιορίζονται στις υποδομές των μοναστικών κτηρίων, σε σποραδικά τμήματα τοίχων και σε μεμονωμένα αρχιτεκτονικά μέλη.

4.1. Καθολικό

Ο ναός βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του χώρου και αρχικά ήταν προσβάσιμος από μία επιμήκη αυλή στα δυτικά (εικ. 2).

Το μνημείο εδράζεται σε κυβική υποδομή²⁶ που λειτουργούσε ως κινστέρνα. Τέσσερις ισχυροί σταυρικοί [πεσσοί](#) διαρούν τον υπόγειο αυτό χώρο σε τετράγωνα και οκτάγωνα θολοσκεπή διαμερίσματα, που επικοινωνούν μέσω τοξωτών ανοιγμάτων (εικ. 3).

Στο ύψος του δαπέδου σώζονται χαμηλά οι πλάγιοι τοίχοι της εκκλησίας, οι δυτικοί πεσσοί και τμήματα των ανατολικών. Τα στηρίγματα έχουν σχήμα Γ και παρουσιάζουν καμπύλωση στην εσωτερική γωνία. Ο νότιος τοίχος φέρει ημικυκλική [κόγχη](#) στο μέσο του μήκους του. Δε σώζεται ο [νάρθηκας](#) και το [ιερό](#),²⁷ ενώ τίποτα δεν έχει διατηρηθεί από την ανωδομή.

Ο αρχιτεκτονικός τύπος της εκκλησίας παραμένει αδιευκρίνιστος. Η μορφή της ενισχυμένης υποδομής, το πάχος των τοίχων

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

και ο τύπος των στηριγμάτων παραπέμπουν σε έναν πεντάτρουλο²⁸ ναό με τετράγωνο πυρήνα και περιμετρικούς χώρους. Σημαντική λεπτομέρεια αποτελεί η καμπύλωση των πεσσών, αλλά παραμένει άγνωστη η διαμόρφωσή τους καθ' ύψος. Έτσι, είναι αβέβαιο εάν πρόκειται για **απλό οκταγωνικό, ψευδοοκταγωνικό** ή τρουλαίο ναό με **περίστω**. Η τρίτη περίπτωση φαίνεται πιο πιθανή, ενώ οι λύσεις του **σύνθετου οκταγωνικού** ή του ελεύθερου σταυρού μπορούν να αποκλειστούν²⁹ (εικ. 4).

Η τοιχοδομία χαρακτηρίζεται από την εκτεταμένη εφαρμογή του συστήματος της **κρυμμένης πλίνθου**. Η συγκεκριμένη μέθοδος απαντά στην υποδομή³⁰ και την αυλή του καθολικού, στα τυφλά **αψιδώματα** και τις ημικυλινδρικές κόγχες του νότιου τοίχου³¹ (εικ. 5α-β).

Για το διάκοσμο και το λειτουργικό εξοπλισμό της εκκλησίας διαθέτουμε ορισμένες πληροφορίες από τις γραπτές πηγές. Δυτικά του ναού βρισκόταν ένα κιονοστήριχο οκταγωνικό **βαπτιστήριο**.³² Το δάπεδο του καθολικού καλυπτόταν με πολύχρωμα μάρμαρα, ενώ οι τοίχοι έφεραν **ορθομαρμάρωση** και κοσμούσαν με πολυτελείς ψηφιδωτές παραστάσεις.³³ Υπήρχαν ακόμη πολύτιμα λειτουργικά σκεύη και λειψανοθήκες.³⁴

4.2. Προσκτίσματα

Η υπόγεια κατασκευή νοτίως του καθολικού λειτουργούσε ως κινστέρνα και επικοινωνούσε με το ναό (εικ. 6). Χωρίζεται σε δύο επιμήκη τμήματα με έναν παχύ τοίχο.³⁵ Οι στοές καλύπτονται με **καμάρες**, ενώ το νότιο τμήμα ενισχύεται επιπλέον με έξι **τρούλους**. Οι τοίχοι ακολουθούν το **μεικτό σύστημα τοιχοποιίας**. Ορισμένες πλίνθοι φέρουν σφραγίσματα με το μονόγραμμα του Κωνσταντίνου (εικ. 7).

Με τη μονή συνδέεται και η **κινστέρνα** που βρίσκεται 50 μ. δυτικά της προηγούμενης. Η ορθογώνια αίθουσα χωρίζεται, μέσω δύο κιονοστοιχιών από έξι **κίονες**, σε 21 τρουλοσκεπή διαμερίσματα (εικ. 8). Στα νότια βρίσκεται ακόμα ένα σύστημα θολωτών υποδομών. Η επαλληλία και η συναλληλία τοίχων σε ορισμένα σημεία μαρτυρούν την ύπαρξη περισσότερων οικοδομικών φάσεων. Εδώ εδραζόταν αψιδωτή αίθουσα, η κόγχη της οποίας συνδέεται με ένα δικίονιο **πρόπυλο** ταφικού χαρακτήρα (εικ. 9). Στον υπόγειο χώρο βρέθηκε η ανάγλυφη πλάκα της **Θεοτόκου Δεομένης**, που χρονολογείται στον 11ο αιώνα (εικ. 10).³⁶

Μία τελευταία υποδομή, που ενδεχομένως σχετίζεται με το μοναστήρι, υποστηρίζει τα λείψανα απομονωμένου αψιδωτού κτίσματος, όπου διακρίνονται τρεις φάσεις (εικ. 11). Ίσως πρόκειται για εκκλησία της Παναχράντου ή για ναό της μονής Παντανάσσης.³⁷

* Η εικονογραφική τεκμηρίωση του λήμματος βρίσκεται σε στάδιο επεξεργασίας

1. Οι πληροφορίες σχετικά με την ένταξη της μονής στον πολεοδομικό ιστό προκύπτουν από το τοπογραφικό των Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), πίν. 3.

2. Η πλήρης αφιέρωση του μοναστηριού αναγράφεται σε σφραγίδα της συλλογής Dumbarton Oaks. Βλ. σχετικά Oikonomides, N., "St. George of Mangana, Maria Skleraina, and the 'Malyj Sion' of Novgorod", *Dumbarton Oaks Papers* 34-35 (1980-1981), σελ. 239.

3. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 23· Mathews, T.F., *The Byzantine Churches of Istanbul. A Photographic Survey* (University Park – London 1976), σελ. 200.

4. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), όπου συνεξετάζονται και τα υπόλοιπα μνημεία της περιοχής. Το πρώτο μέρος του βιβλίου είναι ιστορικό-τοπογραφικό. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται εν συντομία και συχνά ελλιπώς τα ανασκαφικά ευρήματα, που σε γενικές γραμμές μπορούν να συνοψιστούν σε αρχιτεκτονικά

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

γλυπτά, κεραμική και επιγραφές. Για τα ευρήματα της μονής του Τροπαιοφόρου, βλ. ό.π., σελ. 113-131 (αρχιτεκτονική γλυπτική), 134-154 (επιγραφές και κεραμική), 155-161 (ανάγλυφη πλάκα Παναγίας Δεομένης).

5. Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969).
6. Mango, C. – Mathews, T.F., “Observations on the Church of Panagia Kamariotissa on Heybeliada (Chalke), Istanbul with a Note on Panagia Kamariotissa and Some Imperial Foundations of the Tenth and Eleventh Centuries at Constantinople”, *Dumbarton Oaks Papers* 27 (1973), σελ. 115-133· Mango, C., *Byzantine Architecture* (New York 1976).
7. Μπούρας, Χ., «Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 31A (Μελέτες) (1976), σελ. 136-151.
8. Oikonomides, N., “St. George of Mangana, Maria Skleraina, and the 'Malyj Sion' of Novgorod”, *Dumbarton Oaks Papers* 34-35 (1980-1981), σελ. 239-246.
9. !! Ιωάννης Σκυλίτζης, *Σύνοψις Ιστοριών*, Thurn, I. (επιμ.), *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5, Berlin – New York 1973), 29. 44-49, σελ. 476. Πρβλ. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 19-20. Για τη χρονολόγηση του συγκροτήματος βλ. επίσης Janin R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 70-76, 199-207, 527-529· Μπούρας, Χ., «Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 31A (Μελέτες) (1976), σελ. 136.
10. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 19, σημ. 3.
11. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, Renauld, É. (επιμ.), *Michel Psellos, Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976-1077)* 2 (Paris 1928), [παρ.](#) 185-186· Μπούρας Χ., «Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 31A (Μελέτες) (1976), σημ. 21.
12. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, Renauld, É. (επιμ.), *Michel Psellos, Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976-1077)* 1 (Paris 1926), [παρ.](#) 143 κ.ε.
13. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 19, σημ. 7· Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 71.
14. Οι αυτοκρατορικές επιχορηγήσεις είχαν συχνά ως αντάλλαγμα τη φιλοξενία έκπτωτων πολιτικών και θρησκευτικών προσώπων, τα οποία εξαναγκάζονταν σε εγκλεισμό. Βλ. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 20. Για τις βασιλικές δωρεές βλ. επίσης Kazhdan, A. (επιμ.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2 (New York – Oxford 1991), σελ. 1.283, βλ. λ. “Mangana” (C. Mango – A.M. Talbot), όπου παρατίθεται η βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα της «προνοίας των Μαγγάνων».
15. Βλ. σχετικά Oikonomides, N., “St. George of Mangana, Maria Skleraina, and the 'Malyj Sion' of Novgorod”, *Dumbarton Oaks Papers* 34-35 (1980-1981), σελ. 244-245, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.
16. Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 71.
17. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 20, σημ. 7· Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 71, όπου αναφέρεται ότι δύο αιώνες αργότερα ο ηγούμενος της μονής έφερε τον τίτλο του αρχιμανδρίτη και του πρωτοσύγκελλου.

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

18. Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 75.
19. Τη συγκεκριμένη πληροφορία διασώζει σε ταξιδιωτικό του κείμενο ο αρχιεπίσκοπος Αντώνιος του Novgorod. Βλ. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 20, σημ. 11.
20. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 20, σημ. 14.
21. Αυτά ήταν ο Μανδύας, η Λόγχη, η Κάλαμος και ο Σπόγγος. Το 1350 ο Στέφανος του Novgorod αναφέρει την ύπαρξή τους στην εκκλησία, πληροφορία που επιβεβαιώνει ο Ιωάννης Καντακουζηνός. Όπως προκύπτει από ελληνικές και ξένες πηγές, τα Σύμβολα του Μαρτυρίου βρίσκονταν εκεί μέχρι τα τέλη του αιώνα, αλλά το 1420 είχαν μεταφερθεί στο γειτονικό ναό της Παντάνασσας. Βλ. σχετικά Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 21, σημ. 1-8· Janin R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 74.
22. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 22, σημ. 2-6. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά κανόνα οι Παλαιολόγοι χρησιμοποιούσαν ως κοιμητηριακό συγκρότημα τη μονή Βλαχερνών.
23. Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 72.
24. Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 72-73, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.
25. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 22.
26. Η οικοδόμηση ναών πάνω σε υποδομές, οι οποίες χρησιμοποιούνται ως κινστέρνες ή καταστήματα, χαρακτηρίζει σε κάποιο βαθμό τη μεσοβυζαντινή ναοδομία της Κωνσταντινούπολης. Η συγκεκριμένη πρακτική απαντά στο καθολικό της μονής Μυρελαίου και στο ναό του Χριστού Παντεπόπτη.
27. Η υποθετική κάτοψη των Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), με το τριμερές ιερό και τη βόρεια κιονοστήρικτη στοά, από την οποία σώζονται λίγα στοιχεία, έχει γίνει σε γενικές γραμμές αποδεκτή. Ο Μπούρας, Χ., «Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 31Α (Μελέτες) (1976), απορρίπτει τα τρίβηλα μεταξύ των πεσσών.
28. Οι Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 26, υποστηρίζουν ότι το πεντάτρολο σχήμα αναφέρεται στην *Αλεξιάδα* της Άννας Κομνηνής, χωρίς όμως να δίνουν ακριβή παραπομπή στο κείμενο. Ο Μπούρας, Χ., «Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 31Α (Μελέτες) (1976), σελ. 138, σημ. 17, παρατηρεί ότι ενδεχομένως πρόκειται για παρανόηση του ελληνικού κειμένου.
29. Οι Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 26, υποστήριξαν αόριστα ότι ο ναός ήταν σταυροειδής εγγεγραμμένος. Ο Grabar, A., "L'art byzantin au 11e siècle", *Cahiers Archeologiques* 17 (1967), σελ. 261, έβλεπε στο εξεταζόμενο μνημείο το πρότυπο των σύνθετων οκταγωνικών ναών. Ο C. Mango, στο Mango, C. – Mathews, T.F., "Observations on the Church of Panagia Kamariotissa on Heybeliada (Chalke), Istanbul with a Note on Panagia Kamariotissa and Some Imperial Foundations of the Tenth and Eleventh Centuries at Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers* 27 (1973), σελ. 130, 132, συνέδεσε το ναό με τους ηπειρωτικούς οκταγωνικούς, με το σχέδιο του απλού οκταγωνικού τύπου και με τους ψευδοοκταγωνικούς. Η πληρέστερη και πιο πρόσφατη τυπολογική μελέτη του καθολικού οφείλεται στον Μπούρα, που εξέτασε κάθε περίπτωση και υποστήριξε με πειστικά επιχειρήματα τη λύση του τρουλαίου ναού με περίστω. Βλ. Μπούρας, Χ., «Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 31Α (Μελέτες) (1976), σελ. 140-151.
30. Maguire, H., "Gardens and Parks in Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers* 54 (2000), σελ. 261.
31. Βελήνης, Γ., *Ερμηνεία του εξωτερικού διακόσμου στη Βυζαντινή Αρχιτεκτονική* (Θεσσαλονίκη 1984), σελ. 78-80. Οι διπλές παρασάδες, που μεσολαβούν μεταξύ των κογχαρίων και των αψιδωμάτων, ερμηνεύτηκαν από το Mango, C., *Byzantine Architecture*

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

(New York 1976), σελ. 231, ως πλίνθινη εκδοχή δέσμης βεργίων και αποδόθηκαν σε αρμενικές επιδράσεις.

32. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manges et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 22, σημ. 1· Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 73. Ενδεχομένως σε αυτή την κατασκευή ανήκει το παραλληλόγραμμο τμήμα τοίχου στα δυτικά του καθολικού. Πάντως, το πιθανότερο είναι ότι πρόκειται για κρήνη. Πρβλ. Mango, C., *Byzantine Architecture* (New York 1976), σελ. 231.

33. Ο Μιχαήλ Ψελλός, καταδικάζοντας τον άμετρο πλούτο της διακόσμησης, υποστηρίζει ότι όλες οι εσωτερικές επιφάνειες ήταν καλυμμένες με χρυσά άστρα. Βλ. Oosterhooft, R., "Originality in Byzantine Architecture: The case of Nea Moni", *JSAH* 51 (1992), σελ. 56, σημ. 23. Ο Ισπανός πρέσβης Clavijo, που επισκέφθηκε τη μονή το 1402, αναφέρει ότι το δάπεδο ήταν επενδυμένο με πλάκες από πορφύρο μάρμαρο και ίασπη, ενώ από τα ψηφιδωτά μνημονεύει τον Παλαίο των Ημερών, την Ανάληψη και την Πεντηκοστή. Βλ. de Clavijo, R.G., *Historia de Gran Tamorlan y itinerarion y enarracion del viage y relacion de la embahada* (Madrid 1782), σελ. 61-62. Ένας ανώνυμος Ρώσος περιηγητής περιγράφει δύο πρωτότυπες ζωγραφικές συνθέσεις του νάρθηκα. Βλ. σχετικά Janin, R., *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: les églises et les monastères*² (Paris 1969), σελ. 74.

34. Ο Clavijo είδε την αργυρή λειψανοθήκη, που περιέκλειε τα Όργανα του Πάθους, και την Αγία Τράπεζα, όπου φυλασσόταν η κεφαλή του αγίου Ανδρέα. Βλ. Demangel, R. – Mamboury E., *Le quartier de Manges et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 22.

35. Τα οκτώ άνισα ανοίγματα, που επέτρεπαν την επικοινωνία των παράλληλων διαδρόμων, αργότερα τοιχίστηκαν ή περιορίστηκαν.

36. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manges et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 31, 154-160. Βλ. επίσης Grabar, A., *Sculptures byzantines du moyen-âge 2: XIe- XIVe siècle* (Paris 1976), σελ. 35-36· Lange, R., *Die byzantinische Reliefikone* (Recklinghausen 1964), σελ. 43-44.

37. Demangel, R. – Mamboury, E., *Le quartier de Manges et la première région de Constantinople* (Paris 1939), σελ. 36.

Bibliography :

	Ιωάννης Σκυλίτζης , <i>Σύνοψις Ιστοριών</i> , Thurn, I. (ed.), <i>Ioannis Skylitzae Synopsis Historiarum, Corpus Fontium Historiae Byzantinae</i> 5, Berlin – New York 1973
	Janin R. , <i>La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin, I. Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique 3: Les églises et les monastères</i> , 2, Paris 1969
	Μιχαήλ Ψελλός , <i>Χρονογραφία</i> , Renauld, É. (ed.), <i>Michael Psellos, Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976-1077), I-II</i> , Paris 1926-1928 (ανατ. 1967)
	Ιωάννης Ζωναράς , <i>Επιτομή Ιστοριών</i> , Büttner-Wobst, T. (ed.), <i>Ioannis Zonarae epitomae historiarum libri XVIII 1-3, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae</i> , Bonn 1841-1897
	Mango C. , <i>Byzantine Architecture</i> , London 1986
	Mathews T.F. , <i>The Byzantine Churches of Istanbul. A Photographic Survey</i> , University Park – London 1976
	Müller-Wiener W. , <i>Bildlexikon zur Topographie Istanbuls, Byzantion – Konstantinupolis – Istanbul bis zum Beginn d. 17. Jhs.</i> , Tübingen 1977
	Βελένης Γ. , <i>Ερμηνεία του εξωτερικού διακόσμου στη Βυζαντινή Αρχιτεκτονική. Διδακτορική Διατριβή</i> , Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., Πολυτεχνική Σχολή 1984

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

	Άννα Κομνηνή , <i>Αλεξιάς</i> , Reinsch, D.R. – Kambylis, A. (eds), <i>Annae Comnenae Alexias</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 40, Berlin – New York 2001
	Demangel R., Mamboury E. , <i>Le quartier de Manganes et la première région de Constantinople</i> , Paris 1939
	Oikonomides N. , "St. George of Mangana, Maria Skleraina, and the "Malyj Sion" of Novgorod", <i>Dumbarton Oaks Papers</i> , 34-35, 1980-1981, 239-246
	Mango C., Mathews T.F. , "Observations on the Church of Panagia Kamariotissa on Heybeliada (Chalke), Istanbul with a Note on Panagia Kamariotissa and Some Imperial Foundations of the Tenth and Eleventh Centuries at Constantinople", <i>Dumbarton Oaks Papers</i> , 27, 1973, 115-132
	Mango C. , "Les monuments de l'architecture du XIème siècle et leur signification historique et sociale", <i>Travaux et Mémoires</i> , 6, 1976, 351-365
	Μπούρας Χ. , "Τυπολογικές παρατηρήσεις στο καθολικό της Μονής Μαγγάνων στην Κωνσταντινούπολη", <i>Αρχαιολογικό Δελτίο</i> , 31Α' (Μελέτες), 1976, 136-151
	Maguire H. , "Gardens and Parks in Constantinople", <i>Dumbarton Oaks Papers</i> , 54, 2000, 251-264
	Grabar A. , <i>Sculptures byzantines du Moyen Age II. XIe-XIVe siècle</i> , Paris 1976, Bibliothèque des Cahiers Archéologiques XII
	Majeska G.P. , <i>Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries</i> , Washington DC 1984
	Mango C., Talbot A.M. , "Mangana", A. Kazhdan (ed.), <i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i> 2, New York - Oxford 1991, 1283-1284

Webliography :

	Byzantium 1200 The Monastery of Saint George of the Mangana http://www.arkeo3d.com/byzantium1200/georgios.html
	Constantine IX Monomachos http://en.wikipedia.org/wiki/Constantine_IX_Monomachos
	The Byzantine Churches of Istanbul - IFA Mangana Churches http://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/index.htm?http&&www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/22.htm

Glossary :

	άνδηρο, το Επίπεδη επιφάνεια, πλάτωμα, που κατασκευάζεται από επιχώσεις σε επικλινές έδαφος (π.χ. πλαγιές βουνών ή λόφων) και συγκρατείται με τη βοήθεια αναλημματικών κατασκευών (π.χ. τοίχων και αντηρίδων), με σκοπό τη δημιουργία χώρου κατάλληλου για την ανέγερση οικοδομημάτων.
	απλός οκταγωνικός ναός, ο Μονόχωρος τύπος τρούλαιου ναού με τετράγωνη κάτοψη και οκταγωνική στήριξη του τρούλου. Το οκτάγωνο της ανωδομής σχηματίζεται από τέσσερα μετωπιαία τόξα, που διαμορφώνονται στις πλευρές, και τέσσερα ημιχώνια με ελαφρώς μικρότερα τόξα μετώπου, τα οποία γεφυρώνουν τις γωνίες του τετραγώνου.
	αψίδωμα, το Καμπυλό ή τοξωτό κατασκεύασμα. Στη μεσοβυζαντινή και υστεροβυζαντινή ναοδομία τα αψιδώματα, συνήθως τυφλά (αβαθή και με επίπεδη πλάτη), κοσμούσαν συχνά την εξωτερική όψη των τοίχων και των αψίδων των ναών, δίνοντάς της ποικιλία και πλαστικότητα.

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

βαπτιστήριο, το

Ο χώρος ή το κτήριο όπου πραγματοποιείται το μυστήριο της βάπτισης. Σε κάθε βαπτιστήριο απαντάται μια δεξαμενή, η οποία πολλές φορές έχει το σχήμα του σταυρού. Τα βαπτιστήρια των εκκλησιών μετά τον 6ο αιώνα αποτελούν ξεχωριστά οικοδομήματα –οκταγωνικά, κυκλικά, σταυρόσχημα κτλ.– είτε προσαρτημένα στο ναό είτε στον περίβολό του.

δεόμενη, η

Δεόμενη ή δεομένη (organs): Εικονογραφικός τύπος στη βυζαντινή τέχνη και ένας από τους καθιερωμένους τρόπους απεικόνισης της Παναγίας. Πρόκειται για δεόμενη όρθια μορφή σε μετωπική στάση με απλωμένα, ελαφρώς ανυψωμένα χέρια προς τα πλάγια. Ο τύπος συναντάται ευρέως από την Πρώιμη Βυζαντινή εποχή και είναι σχετικά σπανιότερος μετά τον 8ο αιώνα, όταν η προσευχή και η δέηση συνδέονται συχνά με τη μορφή της προσκύνησης.

δερβίσης, ο

Μέλος κάποιας από τις θρησκευτικές αδελφότητες του Ισλάμ που δίνουν έμφαση στην πνευματικότητα, τη μυστικιστική σχέση με το θείο και τη λιτή διαβίωση. Τα πιο γνωστά τάγματα δερβίσηδων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι οι μεβλεβήδες και οι μπεκτασήδες.

διάκονος, ο

Κατώτερο εκκλησιαστικό αξίωμα. Χειροτονούνταν κάποιος διάκονος από την ηλικία των 25 ετών και μετά. Επιτρέπεται να είναι έγγαμος, αν ο γάμος είχε τελεστεί πριν από τη χειροτονία.

Ιερό ή Άγιο Βήμα, το

Το αρχιτεκτονικό μέρος στα ανατολικά του ναού όπου τελείται η Θεία Ευχαριστία. Προορίζεται αποκλειστικά για τον κλήρο και συνήθως χωρίζεται από τον κυρίως ναό με υψηλό τέμπλο. Στην πλήρη μορφή του είναι τριμερές, αποτελούμενο από το Ιερό Βήμα στο κέντρο, όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα, από την πρόθεση ή προσκομιδή (βόρεια του Ιερού Βήματος), όπου κατατίθενται οι προσφορές των πιστών, και από το διακονικό ή σκευοφυλάκιο (νότια του Ιερού Βήματος), όπου φυλάσσονται τα ιερά σκεύη και αντικείμενα του ναού. Τα δύο τελευταία μέρη αποκαλούνται και παστοφώρια ή παραβήματα.

καθολικό, το

Ο κεντρικός ναός ενός μοναστηριού, στον οποίο τελούνται οι βασικές τελετουργίες· επίσης εκεί καθορίζεται ποιο θα είναι το κατά κύριο λόγο τιμώμενο ιερό πρόσωπο και, άρα, ο προστάτης της μονής. Στις περισσότερες περιπτώσεις όλα τα υπόλοιπα κτήρια της μονής αναπτύσσονται γύρω από το καθολικό και το οικοδομικό συγκρότημα απομονώνεται με περίβολο. Εντός του περιβόλου συχνά υπάρχουν και άλλοι μικρότεροι ναοί ή παρεκκλήσια.

καμάρα, η

Θολωτή κατασκευή ημικυκλικής διατομής. Χρησιμοποιείται συχνά ως είδος απλής στέγης με ημικυλινδρικό θόλο.

κίονας, ο

Κατακόρυφο στήριγμα κυκλικής διατομής που αποτελείται κατά κανόνα από τρία μέρη: βάση, κορμό και κιονόκρανο. Υποβάσσει το θριγκό ενός οικοδομήματος. Ο δωρικός κίονας δεν έχει βάση, σε αντίθεση με τον ιωνικό και τον κορινθιακό.

κόγχη, η

Ημικυκλικής κάτοψης εσοχή στην επιφάνεια του τοίχου. Κόγχη ονομάζεται επίσης η αμυδιωτή απόληξη μιας πλευράς ορθογώνιου χώρου.

μεικτή τοιχοποιία, η

Τοιχοποιία από μικρούς λίθους και άφθονο κονίαμα, στην οποία κατά αποστάσεις παρεμβάλλονται διπλές οριζόντιες σειρές τούβλων.

νάρθηκας, ο

Στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική νάρθηκας ονομάζεται ο εγκάρσιος προθάλαμος στη δυτική πλευρά ενός ναού. Σε αυτόν παρέμεναν οι κατηχούμενοι και εκεί εκτελούνταν ορισμένες πράξεις της λειτουργίας. Ο προθάλαμος τοποθετείται μπροστά από το μεσαίο και τα πλάγια κλίτη ως εσωνάρθηκας ή μπροστά από την πρόσοψη της εκκλησίας ως εξωνάρθηκας. Ο εξωνάρθηκας μπορεί να έχει τη μορφή ανοιχτής κιονοστήρικτης στοάς.

ορθομαρμάρωση, η

Η επένδυση των τοίχων ενός ναού με μαρμάρινες πλάκες. Η επένδυση ξεκινούσε από το δάπεδο και έφτανε έως το ύψος της γένεσης των τόξων.

περίστω, το (βυζ. αρχιτ.)

Ο ενιαίος χώρος που περιβάλλει περιμετρικά τον κυρίως ναό ή τον περίκεντρο πυρήνα ενός κτίσματος. Στις τρουλαίες βασιλικές, στις οποίες ο κεντρικός τρούλος στηρίζεται σε τέσσερις κτιστούς πεσσούς και ανάμεσα σε κάθε ζεύγος πεσσών παρεμβάλλονται από δύο κίονες, το περίστω σχηματίζεται από τα πλάγια κλίτη και το δυτικό τμήμα του ναού. Αργότερα περίστω περιέκλειαν και σταυροειδείς εγγεγραμμένους πυρήνες. Στην Παλαιολόγεια περίοδο πολλοί μεσοβυζαντινοί ναοί της Κωνσταντινούπολης αποκτούν περίστω, τα οποία συχνά φιλοξενούν ταφικά παρεκκλήσια.

πεσσός, ο

Στύλος τετράγωνης ή ορθογώνιας διατομής που λειτουργεί ως στήριγμα. Ο πεσσός είναι ελεύθερο αρχιτεκτονικό στοιχείο (μη εφαιπτόμενο σε τοίχο) και συνήθως χτιστό.

πρόνοια, η

Θεσμός που ανάγεται στον 11ο αιώνα. Πρόκειται κυρίως για γαίες που εκχωρούνται σε σημαντικούς στρατηγούς ή στην Εκκλησία· γενικότερα πρόκειται για την παραχώρηση του δικαιώματος να εισπράττει ένας αξιωματούχος απευθείας από τους υπηκόους ό,τι αυτοί υποχρεώνονταν να πληρώνουν κανονικά στο κράτος. Οι πρόνοιες που δίνονταν σε στρατιωτικούς αξιωματούχους ως ανταμοιβή για υπηρεσίες ήταν ισόβιο προνόμιο, αλλά δε

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

διαβιβάζονταν στους απογόνους του προνοιάριου. Σε περίπτωση παραχώρησης πρόνοιας σε μονές ή στην Εκκλησία, η δωρεά από πλευράς του κράτους ήταν μόνιμη.

πρότυλο, το

Μνημειακή αρχιτεκτονική διαμόρφωση στην είσοδο ενός ιερού ή ενός οικοδομικού συγκροτήματος.

σεβαστός, ο

Τιμητικός τίτλος. Αποδόθηκε πρώτη φορά ως «σεβαστή» από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ΄ Μονομάχο (1042-1055) στην ερωμένη του Σκλήρραινα. Αργότερα τον τίτλο τον υιοθέτησαν οι αυτοκράτορες Ισαάκ Κομνηνός (1057-1059) και Αλέξιος Α΄ (1081-1118). Από το 12ο αιώνα χρησιμοποιούνται ευρέως δύο συνώνυμες μορφές του βασιικού επιθέτου: πανσέβαστος-σεβαστός και σεβαστός. Η σημασία τους είναι συγκεκριμένη, αλλά τις περισσότερες φορές ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια του τίτλου διάφορων διοικητικών αξιωμάτων ή αξιωματικών ταγμάτων ξένων μισθοφόρων. Στην υστεροβυζαντινή ιεραρχία των τιμητικών αξιωμάτων βρισκόταν σε πολύ χαμηλή θέση, ενώ στην αυλή της Τραπεζούντας ο τίτλος του σεβαστού δήλωνε τους ανώτατους άρχοντες του κράτους.

σύνθετος οκταγωνικός ναός, ο

Τύπος ναού ο οποίος συνδυάζει έναν οκταγωνικό τρουλαίο χώρο με τους βραχίονες εγγεγραμμένου σταυρού. Οι τελευταίοι καλύπτονται με καμάρες ή σταυροθόλια. Τα επιμήκη γωνιακά διαμερίσματα που προκύπτουν από την εγγραφή χρησιμεύουν ως παρεκκλήσια.

τεκές, ο

Χώρος που χρησιμοποιείται για τις συναντήσεις των μελών θρησκευτικών αδελφοτήτων (δερβίσηδες).

τεχνική της κρυμμένης πλίνθου, η

Τεχνική τοιχοδομίας που χαρακτηρίζεται από την εναλλαγή σειρών παχύτερων και λεπτότερων τούβλων. Οι σειρές λεπτότερων πλίνθων εισέχουν ελαφρά και καλύπτονται με κονίαμα, δημιουργώντας εναλλαγές κόκκινων (πλίνθοι) και ανοιχτόχρωμων (κονίαμα) επιφανειών.

τρούλος, ο

Χαρακτηριστικό στοιχείο στη βυζαντινή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. Πρόκειται για ημισφαιρικό θόλο στη στέγη των ναών, δηλαδή για μια κυλινδρική κατασκευή με ανοίγματα (παράθυρα) στο τύμπανο και με θολωτή στέγαση. Ο τρούλος εμφανίζεται ήδη στα Πρώιμα Βυζαντινά χρόνια, επικρατεί κατά τους Μέσους χρόνους και διαδίδεται ευρύτερα στα Βαλκάνια και τη Ρωσία.

ψευδοοκταγωνικός ναός, ο

Τύπος τρουλαίου ναού με οκταγωνική στήριξη, ο οποίος παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα ότι τα οκτώ τόξα του τρούλου διαμορφώνονται άνισα. Οι ψευδοοκταγωνικοί ναοί αποτελούν παραλλαγές του απλού οκταγωνικού τύπου και διακρίνονται σε τέσσερις κύριες ομάδες, ανάλογα με τις διαφοροποιήσεις τους από το πρότυπο.

Sources

Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, Renauld, É. (επιμ.), *Michel Psellos, Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976-1077)* 2 (Paris 1928), κεφ. VI, [παρ.](#) 185-186, [σελ.](#)

Ιωάννης Σκυλίτζης, *Σύνοψις Ιστοριών*, Thurn, I. (επιμ.), *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5*, Berlin – New York 1973), [σελ.](#) 476, 44-49.

Quotations

Ο λόγιος του 11ου αιώνα Μιχαήλ Ψελλός περιγράφει τη μονή του Αγίου Γεωργίου των Μαγγάνων

Ὁ δέ γε λόγιος τὰς ὑπερβολὰς ἐκείνου κατατιμώμενος ἐπ' αὐτὸ διηγεῖται τὸ κεφάλαιον, φημι δὴ ὃν ἐκεῖνος ναὸν τῷ μάρτυρι Γεωργίῳ καθίδρυσεν, ὃν δὴ πάντα συνέτριψε καὶ ἠφάνικε, καὶ τέλος καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τοῖς συντριβεῖσι προσέθετο ἤρξατο μὲν οὖν αὐτῷ ἢ ὑπόθεσις οὐκ ἀπὸ κρείττονος ἀφορμῆς, περὶ ἧς οὐδὲν δέομαι λέγειν· ἐφ' ἧς δὲ τὴν πρώτην οὐκ εἰς μέγα προχωρήσειν, θεμέλιοι γὰρ μέτριοι κατεβέβληντο, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνάλογα πάντα, τὸ τε ὕψος οὐ πᾶν αἰθέριον· εἶτα δὴ χρόνον διελθόντος τινός, ἔρωτές τινες αὐτὸν ὑπεξέκαιον ὥστε πρὸς πάσας τὰς πώποτε γεγονυίας ἀμίλληθῆναι οἰκοδομὰς καὶ ταύτας ὑπερβαλέσθαι μακρῶν περιβολὸς γοῦν μείζων ἐκύκλου τὸ τέμενος, καὶ τῶν κρηπίδων αἰ μὲν ἀνερριπτοῦντο καὶ ἀνεχώννυτο, αἰ δὲ αὐθις βαθυτέρον κατεχώννυτο, καὶ ἐπὶ τούτοις κιονές τε μείζους καὶ ποικιλώτεροι, καὶ τεχνικώτερα πάντα, καὶ χρυσὸς ὑπαλείφων τὸν ὄροφον, τῶν δὲ λίθων ὅποσα χλοάζουσιν αἰ μὲν κατεστρώννυτο, αἰ δὲ τοῖς τοίχοις ἠρμόζοντο, καὶ ἄλλη τις ἐφ' ἑτέρα ἐπήνθει, ἢ ἐφ' ὁμοίῳ τῷ χρώματι ἢ ἐναλλάξ παραλλάττουσαι· ὁ δὲ χρυσὸς ἀπὸ τῶν δημοσίων ταμείων ὥσπερ ἐξ ἀφθόνων πηγῶν καχλάζοντι ἐπέρρει τῷ ῥέυματι. Ἄλλ' οὐπῶ τέλος ὁ ναὸς ἐσχίκει, καὶ αὐθις πάντα ἠλλοιοῦτο καὶ μετετίθετο, καὶ διελέλυνται μὲν

Μονή Αγίου Γεωργίου Μαγγάνων

αί ακριβεῖς ἀρμονίαι τῶν λίθων, τοῖχοί τε διερρηγνυνο, καὶ ἀπεστρώννυνο σύμπαντα· ἡ δὲ γε αἰτία, ὅτι ὁ πρὸς τοὺς ἐτέρουσ ναοὺς ἐκείνῳ ἀγῶν οὐ πάντη κατώρθωτο, ἀλλὰ πρὸς ἓνα τῶν πάντων ἀμυλληθεῖς, τὰ δευτερεῖα ἠνέγκατο· τείχος οὖν αὐθις ἔτερον κατεπήγνυτο, καὶ κύκλος ἀκριβῆς ὡς περὶ κέντρον τὸν τρίτον νεῶν τεχνικώτερον, ἴν' οὕτως εἴποιμι, κατεγγράπτο, καὶ πάντα λαμπρὰ καὶ αἰθέρια· ὁ μὲν γὰρ ναὸς ὡσπερ τις οὐρανὸς χρυσοῖς ἀστράσι πάντοθεν ἐπεποίκιλτο, μᾶλλον μὲν τὸ μὲν αἰθέριον σῶμα ἐκ διαστημάτων κατακεχυρῶσται, ἐκείνῳ δὲ ὁ χρυσοῦς, ὡσπερ ἐκ κέντρου ῥυεῖς ἀφθόνῳ τῷ ῥεύματι, πᾶσαν ἀδιαστάτως ἐπέδραμεν ἐπιφάνειαν· οἰκοί τε πέριξ περιδρομοὶ καὶ ἀμφίδρομοι, ἰπήλατα πάντα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς οὐχ ὀρίζοντα, ἀλλ' ἦσαν αἱ ἀκρότητες ἀγνωστοὶ, καὶ τὰ μὲν δευτέρα τῶν πρώτων μείζονα, τὰ δ' ἐπὶ τούτοις λειμῶνες ἀνθέων πλήρεις, οἱ μὲν πέριξ, οἱ δὲ κατὰ μέσον διήκοντες, ὑδάτων δὲ ἀγωγὴ καὶ φιάλαι ἐκείθεν πληρούμεναι, καὶ τῶν ἀλσῶν τὸ μὲν μετέωρον, τὸ δ' εἰς πεδιάδας καθειμένον, καὶ λουτροῦ χάρις ἀμύθητος· οὐ δὴ εἶ τις τὸ μέγεθος ἐπιμέμψασθαι βούλοιο, εὐθὺς ἀνείργεται τῷ κάλλει καταλαμπόμενος· ἐξήρκεσε γὰρ τοῦτο τοῖς τοῦ μεγέθους ξύμπασι μέρεσιν, ὡς ἐθέλειν καὶ εἰς μείζονα ὄγκον οἰκοδομῆσθαι, ὅπως ἡ χάρις ἐπιχυθεῖ τῷ λείποντι· οὐκ ἂν δέ τις εὐκόλως τοὺς ἔνδοθεν λειμῶνας πάντας συμπεριλάβοι, οὔτε ταῖς ὄψεσιν, οὔτε μὴν ταῖς νοήσεσιν.

Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, Renauld, É. (επιμ.), Michel Psellos, *Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976-1077)* 2 (Paris 1928), κεφ. VI, [σελ. 185-186](#).

Βυζαντινός ιστορικός του 12ου αιώνα αναφέρεται στο υπερβολικό κόστος του έργου του Κωνσταντίνου Μονομάχου

Μοναστήριον δὲ οἰκοδομῶν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὰ λεγόμενα Μάγγανα ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, καὶ ἀφειδῶς τὰ δημόσια καταναλίσκων ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς χρήματα, νῦν μὲν οἰκοδομῶν, νῦν δὲ καταστρέφων, εἰς μεγάλην ἤλασεν ἔνδειαν, ὡς πᾶσαν ἐπινοῆσαι διὰ τοῦτο καπηλείαν καὶ ἀτόπους καὶ σεσοφισμένας εἰσπράξεις ἐφευρηκέναι.

Ἰωάννης Σκυλίτζης, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, Thurn, I. (επιμ.), *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5*, Berlin – New York 1973), [σελ. 476, 44-49](#).